

**Anne Stevignon, *Le climat et le droit des obligations*,
LGDJ, Paris, 2022, 459 p.**

Încununată cu premiul „Jean Carbonnier 2020” al Universității Paris-Panthéon-Assas, lucrarea *Le climat et le droit des obligations (Clima și dreptul obligațiilor)* (LGDJ, Paris, 2022) de A. Stevignon este prefațată de profesorul Nicolas Molfessis, reputat specialist în domeniul dreptului privat al mediului, pentru care tematica abordată de cartea recenzată se înscrie printre noile dezvoltări ale acestei discipline științifice, în contextul afirmării provocărilor, inclusiv juridice, ale schimbării climatice. Noua problematică asumată de către drept și care își așteaptă o dezlegare cât mai concretă și în planul doctrinei relevă, în perspectiva prefațatorului, „mize atât de fundamentale încât le vedem abordate în mod esențial în cadre internaționale unde se dezbate viitorul planetei, ori cele ale curților supreme, unde se percep tot mai acut implicațiile urgenței climatice”. În același timp însă, și cu titlu justificativ, direct și concret al subiectului analizat în carte, chestiunea dezvoltă tot mai sesizabile, mai efective și mai importante aspecte în planul relațiilor dintre indivizi și, deci, cel al sferei dreptului privat. A venit, așadar, timpul rezonanțelor juridice adecvate, cu inovațiile adecvate ale cazurilor fortuite implicate de evenimentele meteo extreme ori catastrofale climatice, percepției și tratării pagubelor generate de cauze neumane, efectelor asupra turismului, asigurărilor ori transporturilor, în sectoare aflate la întretăierea unor domenii tradiționale, precum dreptul contractelor sau cel al responsabilității. O perspectivă încheată, cu o anumită coerență a impactului mizelor dereglării climei asupra materiei obligațiilor a generat astfel o reflecție inedită, exprimată în paginile lucrării Annei Stevignon. Planul aferent demersului de cercetare pornește și exprimă o atare viziune. Percepută în mod clasic, într-un anumit fel circumstanțial, clima e sesizată în primul rând prin presiunea perturbărilor antrenate în trecut; sunt vizate aici elementele și ipotezele în care efectele acesteia au împiedicat executarea unui contract ori au generat o sursă de răspundere civilă delictuală pentru daunele ocazionate. Fenomenul climatic, în această abordare, nu e sesizat și nu cunoaște expresii din partea dreptului decât atunci când și în măsura în care poate fi calificat ca anormal, ceea ce îl face imprezvizibil și irezistibil. Întrucât a legat subiectul tratat de încălzirea climatică, autoarea aduce în prealabil o clarificare dublu instructivă. Pe de o parte, ea arată cum transformarea „anormalității” climatice, sub influența unei banalizări a dereglărilor, nu poate decât să genereze o evoluție, în paralel, a noțiunii de forță majoră. Aprecierea standardelor e în funcție de evoluțiile societale ale percepțiilor și atitudinilor care „bruiază

frontierele dintre normal și anormal”. Demonstrația pertinentă permite astfel constatarea și explicarea unui recul în acest domeniu al forței majore, și în final al indemnizării, reacției sistematice la amploarea noilor date ale realității pertinente.

Pe de altă parte, în completarea unei atari abordări și dezvoltarea percepției cuvenite, cartea consacră un întreg titlu „daunei climatice”, cea care constă în a imputa persoanei, cel mai adesea unei întreprinderi, o responsabilitate în bulversarea climatică. Asistăm astfel la o schimbare completă de perspectivă, întrucât dreptul răspunderii nu mai constă în a permite indemnizarea daunelor cauzate de manifestările fenomenelor climatice, ci în a sancționa rolul jucat în schimbarea climatică și producerea efectelor sale. Răspunderea civilă devine instrumentul unei politici de mediu constând în a reprima comportamentale și opțiunile ce contribuie la deteriorarea mediului, inclusiv a sistemului său climatic. Ar fi vorba de o „revoluție coperniciană”, explică autoarea, care nu ne dispensează totuși de a arăta obstacolele juridice pe care le întâmpină o atare mutație în abordarea rolului răspunderii civile. Sprijinindu-se atât pe dreptul comparat, cât și pe primele decizii judiciare din Franța în materie, care marchează apariția și dezvoltarea unui contencios climatic, în lucrare sunt relevate limitele dreptului civil în această privință. E subliniat astfel faptul că „din moment ce răspunderea civilă a fost concepută pentru a înțelege raporturile bilaterale, ea apare ca inadaptată pentru a asigura indemnizarea daunelor provocate de un fenomen a cărui cauză e difuză și ale cărui efecte sunt latente și tardive”. De asemenea, deoarece suntem cu toții responsabili, nimeni nu e în mod real așa încât „e vorba de o problemă colectivă și atât de vastă și de complexă încât incriminează deopotrivă întreaga lume și pe nimeni”. De aceea A. Stevignon refuză a propovădui o instrumentalizare a dreptului responsabilității, care nu intervine în domeniu spre a permite stigmatizarea celor ce sunt calificați drept „boucs émissaires” ai unei catastrofe care îi depășește. O atare prudență îi permite o bună fixare a cadrelor teoretico-conceptuale ale demersului academic de cercetare și să asigure rigurozitatea juridică cuvenită concluziilor formulate.

În a doua parte a lucrării, denumită *Clima, sursă de riscuri* (cu capitole consacrate problemelor aferente prevenirii riscului meteorologic, speculări asupra alea meteorologic, prevenirii riscului climatic prin contract și, respectiv, prin răspundere civilă) se pleacă de la constatarea, bogată în consecințe pentru dreptul obligațiilor, că sistemul climatic (clima) prefigurează întotdeauna un viitor incert. Putem încerca să reducem incertitudinea, perfecționând previziunile, imaginarul, prin memoria evenimentelor trecute, ce ne va rezerva în viitorul imediat sau mai îndepărtat din punct de vedere meteorologic și se circumscriu aleatoriu în drept. De aici rezultă că miza devine aceea de a ști cum să controlăm bine riscurile, începând cu premisele oferite de ceea ce contractul încearcă în mod obișnuit să o facă, respectiv de a anticipa și chiar acoperi eventualele prejudicii. Analiza acțiunii contractuale privind riscul meteorologic se referă cu precădere la modurile distincte de a sesiza clima, potrivit caracterelor oamenilor care se angajează: avizați, prudenți, temători, jucători, cupizi ori profitori, într-o concepție dinamică și adaptată. Dar

esențialul, în această abordare, se îndreaptă spre viitor și constă în prevenirea riscului climatic și, sub acest aspect, în contribuția eventuală a dreptului obligațiilor la lupta contra schimbării climatice în primul rând prin reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră. Este vorba de a preconiza dacă și cum mecanismele dreptului contractelor, precum și cele ale dreptului responsabilității ar putea servi, am putea spune să fie mobilizate, pentru a participa la politica în domeniul climei. Din acest punct de vedere, considerațiile și dezvoltările privind ordinea publică ecologică, avântul funcției de reglare socială a contractului, precum și tendința de contractualizare a politicilor publice ilustrează resursele instituțiilor de drept privat ca instrumente de realizare a politicilor publice. În orice caz, contractul poate să devină vectorul unei politici ecoclimatice ce se greșează pe interesul urmărit de către părți. Pe această cale, în lucrare se manifestă preocuparea cuvenită de a arăta insuficiențele actuale ale sistemului juridic, în general și a componentei sale de drept privat în special. Totodată, nu putem a nu remarca eforturile susținute ale autoarei de a formula propuneri concrete, în frunte cu cele care vizează recunoașterea de noi obligații climatice în contract, precum și contractualizarea obiectivului de combatere a schimbării climatice. Se înscriu acestui plus creativ și considerațiile vizând posibile transformări ale răspunderii civile și consacării unei eventuale funcții preventive care s-ar adăuga celei indemnitate. Cum bine subliniază autoarea, în fața amplorii riscurilor și mizelor, și în raport, în special, cu ireversibilitatea anumitor atingeri antrenate de emisiile de gaze cu efect de seră (GES) s-ar impune poate construirea unei răspunderi atașată riscurilor de daune viitoare, grave ori ireversibile. Desigur, provocările aferente unei asemenea poziționări teoretice și mai ales cele legate de formularea unor perspective concrete ale concretizării sale, rămân majore. Analiza pertinentă, profundă, cu concluzii relevante rămâne, fără îndoială, o sarcină viitoare a cercetărilor științifice în domeniu.

Încercând să rezumăm fondul ideatic al acestei lucrări de pionierat, și prin aceasta a evidenția esențialul, e de remarcat faptul că din confruntarea dreptului climei cu dreptul obligațiilor rezultă concluzii juridice importante. Înțelegerea dereglării climatice de această parte importantă a dreptului civil se declină în mod tradițional în termenii trecutului și cei ai viitorului: pentru trecut, atunci când clima, în sensul manifestărilor meteorologice, devine sursă de daune, reclamă un remediu, în condițiile în care respectivele manifestări sunt calificate drept anormale; spre viitor, deoarece clima e percepută ca o sursă de riscuri, fiind vorba de circumscrierea nepunerii în pericol a operațiunilor contractuale. Schimbarea climatică e chemată să exercite o influență asupra celor două dimensiuni. În primul rând, principalele remedii actuale aduse consecințelor prejudiciale ale fenomenelor meteorologice anormale sunt pe cale a evolua, în timp ce dereglarea climei, antrenată de emisiile de GES, transformă percepția timpului în care intervin; această constatare conduce la a ne întreba asupra rolului pe care ar putea să-l joace răspunderea civilă în repararea daunelor atribuite dereglărilor climatice. În al doilea rând, dacă înțelegerea riscurilor meteorologice de către contract cunoaște un nou avânt, dreptul obligațiilor

comportându-se de acum înainte, cu apariția unui nou risc, cel de agravare a schimbării climatice. Iată de ce, atât răspunderea civilă, cât și contractul sunt chemate să participe la prevenirea acestei riscuri.

De menționat că și în doctrina românească se susține și se argumentează teza existenței unui drept privat al mediului, având drept componente principale rezonanțele ecologice în sectoarele contractului, obligațiilor sau răspunderii civile¹.

Așadar, nu ne rămâne decât să salutăm apariția încă a unei noi lucrări inovante, care îmbogățește dreptul climei în dimensiunea sa de drept privat și să așteptăm replici teoretice pe măsură și de aceeași natură și în România.

*drd. Mircea M. Duțu-Buzura**

¹ Mircea Duțu, Andrei Duțu, *Dreptul mediului*, ediția a 4-a, Editura C.H. Beck, București, 2014, p. 48; Mircea Duțu, *Dreptul mediului al climei*, vol. I, *Partea generală*, Editura Universul Juridic, București, 2022, p. 440 și urm.

* Școala Doctorală a Facultății de Drept a Universității din Craiova; mirceadb@yahoo.com